

Шадюк Д.С., Щербак В.Г., д.е.н., проф.

Київський національний університет технологій та дизайну

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. *Інновації є найважливішим фактором розвитку економіки будь-якої країни. Активізація інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки передусім пов'язана з пошуком джерел і форм інвестування, які мають забезпечити баланс між інноваційними витратами та фінансовими можливостями, крім того, ця проблема загострюється зростаючою конкуренцією, яку поглиблюють світові процеси глобалізації. Ефективний розвиток інноваційного підприємництва в регіонах України можливий лише за умов формування адекватного механізму управління інфраструктурою інноваційного підприємництва, який враховує специфіку діяльності всіх видів інноваційних структур. Залучення інноваційних процесів у розвиток підприємництва є перспективним і необхідним заходом у контексті сучасної ситуації щодо стану та розвитку підприємництва в Україні.*

Ключові слова: *підприємництво; інноваційний розвиток підприємств; інноваційна економіка.*

Shadyuk D., Shcherbak V.

Kyiv National University of Technologies and Design

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE ECONOMY

Abstract. *Innovation is the most important factor in the development of any country's economy. The intensification of innovation in a market economy is primarily associated with the search for sources and forms of investment that should ensure a balance between innovation costs and financial opportunities, in addition, this problem is exacerbated by increasing competition, which deepens globalization. Effective development of innovative entrepreneurship in the regions of Ukraine is possible only if the formation of an adequate mechanism for managing the infrastructure of innovative entrepreneurship, which takes into account the specifics of all types of innovation structures. Involvement of innovative processes in the development of entrepreneurship is a promising and necessary measure in the context of the current situation regarding the state and development of entrepreneurship in Ukraine.*

Keywords: *entrepreneurship; innovative development of enterprises; innovative economy.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції глобалізації світової економіки та перехід на новий рівень міжнародного науково-технічного співробітництва спирається на інноваційний розвиток держави та обумовлений рівнем науково-технічного потенціалу. Ефективне функціонування національного господарства в умовах інноваційного розвитку потребує комплексної інфраструктури та нормативно-правової бази, що сприяє інноваційному розвитку суб'єктів господарювання. Процес становлення системи державного регулювання інноваційних процесів обумовлює необхідність створення концепції державного впливу з метою підвищення інноваційної активності, розвитку і сприйнятливості, а також механізмів їх реалізації і використання в практиці управління національним господарством країни. При виборі моделі інноваційного розвитку національної економіки основним завданням державної активної інноваційної політики є створення національної інноваційної системи, що забезпечує функціонування систем «наука-технологія-виробництво-ринок».

Аналіз останніх публікацій та невирішена частина проблеми. Стратегія інноваційного розвитку країни забезпечується зусиллями суб'єктів інноваційної

діяльності і рівнем використання світових досягнень науки і техніки. Від обґрунтованості стратегії інноваційного розвитку країни залежать рівень і темпи науково-технічного прогресу. На сучасному етапі сформована наукова думка – що тільки країни з новою (інноваційною) економікою, основним ресурсом яких є знання, ключовим чинником економічного зростання – інновації, зможуть зайняти гідне місце у глобалізованому світі. При виборі моделі інноваційного розвитку національної економіки постає потреба в проведенні державою активної інноваційної політики, основним завданням якої буде створення національної інноваційної системи, що забезпечує функціонування систем «наука-технологія-виробництво-ринок».

Сучасний стан науково-технічного розвитку та інноваційних процесів, а також шляхи удосконалення інноваційного механізму інноваційного розвитку були предметом особливої уваги економістів усього світу. В Україні питанням розвитку національної інноваційної системи та інноваційного підприємництва присвячена велика кількість досліджень. Зокрема, Б. Заблоцький, М. Паладій, В. Зянько, О. Кендюхов, І. Павленко, О. Коваленко, П. Микитюк, Ж. Криськ., О. Овсянюк-Бердадіна, С. Скочиляс та інші вчені визначають роль національної інноваційної системи в інноваційному розвитку, стан державного регулювання інноваційних процесів, аналізують окремі її компоненти. У навчальному посібнику за редакцією П.П. Микитюк, Ж.Л. Крисько, О.Ф. Овсянюк-Бердадіна, С.М. Скочиляс наведено аналіз сучасного інноваційного потенціалу [1]. Праці В. Зянько, І. Павленко, Н. Притуляк присвячено розгляду інноваційного підприємництва в перехідний період [2, 4, 7], але проблеми розвитку інноваційного підприємництва в Україні на сучасному етапі розвитку досі залишаються недостатньо розкритими. Більшість цих досліджень містить багато ідей, постановочних підходів, висновків, узагальнень, які, поза сумнівом, просувають теорію інноваційного розвитку по шляху сучасної економічної науки, але все ж таки поки не дозволяють виробити чітке бачення концепції створення інноваційної сфери і визначити її основні параметри.

Мета дослідження. Аналіз структури та розвитку підприємництва в умовах інноваційної економіки та визначення його стану в Україні. Поглиблення уявлення про економічні, організаційні, правові засади здійснення інноваційної діяльності, які формують загальний клімат розвитку і функціонування інноваційно-активної моделі економіки України.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі представлено два основних підходи до розуміння терміну «інноваційний розвиток»: 1) предметно-технологічний або орієнтований на науковий результат, при якому інноваційний розвиток розглядається як кінцевий результат наукової чи науково-технічної діяльності; 2) функціональний, при якому інноваційний розвиток пов'язується із функціями створення, впровадження, поширення нововведень, реалізації інноваційних проектів. Нині в більшості випадків як у дослідженнях вітчизняних, так і іноземних науковців термін «інноваційний розвиток» використовується, коли йдеться про відповідний тип розвитку на макрорівні і проводяться дослідження щодо механізму реалізації науково-технічного прогресу в процесі економічного розвитку країни, регіону, формування так званої економіки знань, пошуку нових джерел економічного зростання, побудови державної інноваційної моделі розвитку тощо. При цьому під інноваційним типом розвитку розуміють спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення всіх аспектів діяльності господарської системи, на періодичному перегрупуванні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних факторів у створенні інноваційних товарів і

формуванні конкурентних переваг, а інноваційною вважають таку модель розвитку, яка безпосередньо ґрунтується на отриманні нових наукових результатів та їх технологічному впровадженні у виробництво, забезпечуючи приріст ВВП головним чином за рахунок виробництва і реалізації наукоємної продукції та послуг [1].

Об'єктивні зміни в суспільному економічному розвитку призвели до нової моделі розвитку економіки, для якої характерні принципово нові риси та пріоритети. Важливу роль в житті суспільства стали відігравати галузі, що ґрунтуються на так званих «високих технологіях», а також галузі, що безпосередньо задовольняють потреби людей.

У процесі практичної реалізації державної інноваційної політики доводиться констатувати, що в Україні досі практично не створено сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності, формування попиту на інновації. Проаналізувавши низку Законів України («Про інноваційну діяльність» (2002 р.) «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2011 р.), «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (1999 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016 р.) можна зробити висновки, що інноваційна економіка була дискредитована непослідовністю дій влади щодо фінансової, адміністративно-організаційної підтримки інноваційної діяльності. Щорічне урізання закладених у державний бюджет витрат на науку суперечить статті 47 Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність», згідно з якою держава зобов'язана створити сприятливі умови для розвитку провадження наукової і науково-технічної діяльності та збільшити їх фінансування до 3% ВВП [5]. У 2019 р. витрати на фінансування НДР становили близько 0,45% ВВП, з них за рахунок коштів держбюджету здійснювались 0,16%, тому можна констатувати, що науково-дослідна діяльність в Україні недофінансована. Тому назріла нагальна необхідність у зламі негативних тенденцій, що склалися в науковій сфері, спрямуванні державної політики на формування якісно нового науково-технічного потенціалу, максимального його використання для переведення вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Інноваційне підприємництво – це особливий новаторський процес створення чогось нового, процес господарювання, в основі якого лежить постійний пошук нових можливостей, орієнтація на інновації. Воно пов'язане з готовністю підприємця брати на себе весь ризик зі здійснення нового проекту чи поліпшення існуючого, а також фінансову, моральну і соціальну відповідальність, що виникає при цьому.

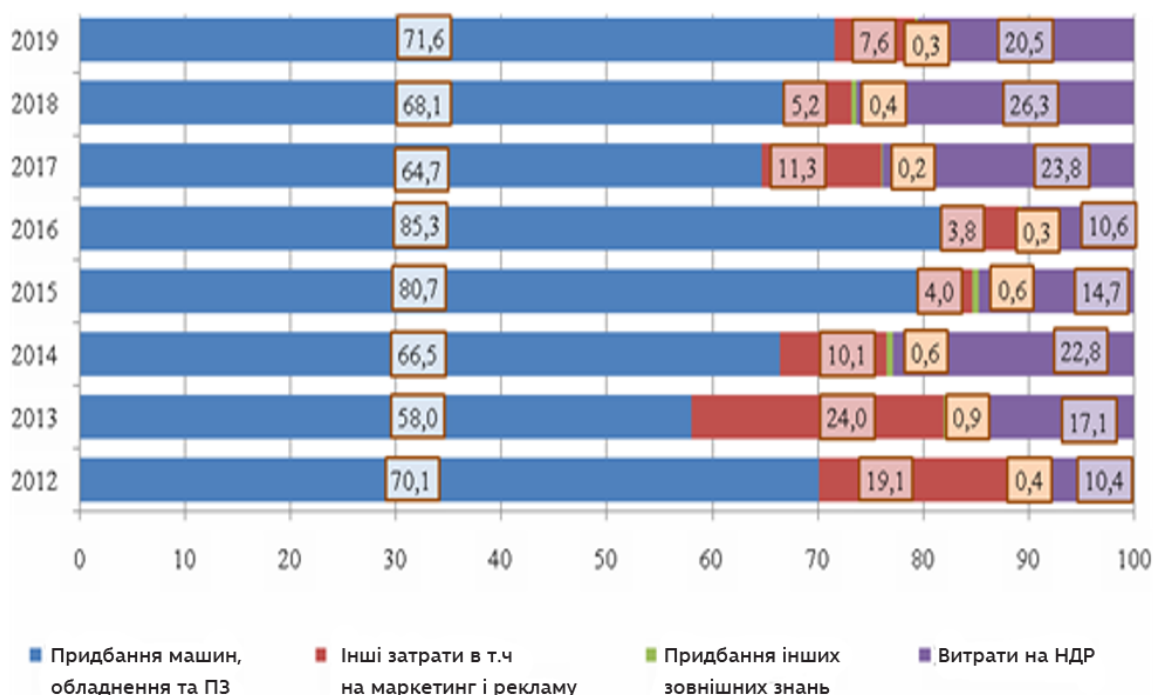
Варто відзначити, що науковці в економічній літературі виділяють три основних види інноваційного підприємництва:

1. Інновація продукції, тобто процеси оновлення збутового потенціалу підприємства, що забезпечує життєздатність фірми, збільшення обсягу прибутку, розширення її частки на ринку, збереження клієнтури, закріплення незалежного становища, підвищення престижу, створення нових робочих місць та ін.

2. Інновація технології – процес оновлення виробничого потенціалу, спрямований на підвищення продуктивності праці, економію енергії, сировини та інших ресурсів, що, у свою чергу, дає можливість збільшити прибуток фірми, удосконалити техніку безпеки, провести заходи щодо захисту навколишнього середовища, ефективно використовувати інформаційні системи.

3. Соціальні інновації – загальний процес планомірного поліпшення гуманітарної сфери підприємства. Використання таких інновацій розширює можливості на ринку робочої сили, мобілізує персонал підприємства на досягнення поставлених цілей, закріплює довіру до соціальних зобов'язань підприємства перед співробітниками і суспільством загалом.

У 2019 р. на інновації підприємства витратили 14220,90 млн грн, у т.ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 10185,11 млн грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки 2918,85 млн грн, на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 37,49 млн грн та на інші роботи, пов’язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати), – 1079,45 млн грн. Частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з 2018 р. зросла з 68,1% до 71,6%. Разом з тим, зменшилися частки витрат на науково-дослідні розробки (НДР) з 26,3% у 2018 р. до 20,5% у 2019 р., на придбання інших зовнішніх знань – з 0,4% до 0,3% У той же час зросла частка витрат на інші затрати, в т. ч. на маркетинг і рекламу з 5,2% до 7,6% (рис. 1).

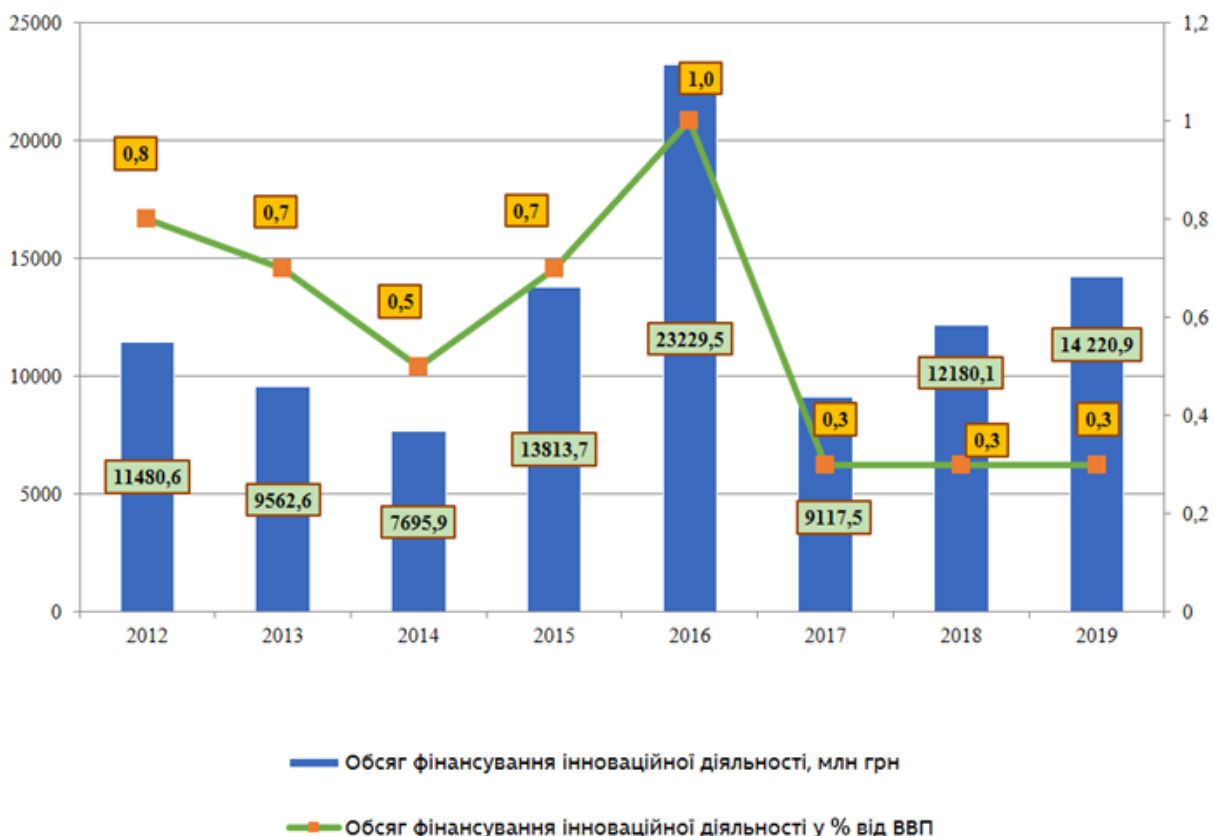
Джерело: [11].

Рис. 1. Динаміка структури загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності за 2012–2019 рр., %

У порівнянні з 2018 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності зріс до 14220,9 млн грн, при цьому частка фінансування інноваційної діяльності у співвідношенні до ВВП залишилася на рівні 0,3% (рис. 2).

Основним джерелом фінансування інновацій у 2019 р. залишаються власні кошти підприємств – 12474,9 млн грн (або 87,7% загального обсягу фінансування інновації). Кошти державного бюджету отримали 6 підприємств, загальний обсяг яких становив 556,5 млн грн (3,9%); кошти іноземних інвесторів отримали 3 підприємства в обсязі 42,5 млн грн (0,3%); обсяг коштів з інших джерел становив 1147,0 млн грн (8,1%) (рис. 3).

Найбільші частки нових технологічних процесів впроваджувалися підприємствами з добування сирової нафти та природного газу (37,5%) та з виробництва машин і устаткування (17,9%). За видами економічної діяльності найбільші частки впроваджених інноваційних видів продукції припадають на підприємства з виробництва харчових продуктів (25,2%), з виробництва машин і устаткування (19,8%) та з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (7,3%).

Джерело: [11].

Рис. 2 Динаміка обсягу фінансування інноваційної діяльності за 2012–2019 рр.

Джерело: [11].

Рис. 3. Динаміка структури фінансування інноваційної діяльності за джерелами за 2015–2019 рр., %

Отже, до основних перешкод інноваційного розвитку промислових підприємств за їх вагомістю доцільно віднести такі, що встановлені за міжнародною методологією дослідження інноваційної діяльності:

- внутрішні: нестача власних коштів, великі витрати на нововведення;
- зовнішні суб'єктивні: недостатня фінансова підтримка держави, недосконала законодавча база, немає можливостей для кооперації з підприємствами і науковими

організаціями, нестача інформації про ринки збуту, нестача інформації про нові технології;

- зовнішні об'єктивні: високий економічний ризик, тривалий термін окупності нововведень, відсутність коштів у замовників, кваліфікованого персоналу, попиту на продукцію.

Неможливо не охопити державний вплив, який саме і утворює перешкоди інноваційної діяльності підприємства. До основних проблем регулювання законодавства у сфері науково-технічного та інноваційного розвитку в Україні. Справедливо відносяться:

- невиконання положень законодавства, його не системність, слабкий зв'язок між елементами. Ухвалення науково-технічних програм горизонтального та галузевого рівня здійснюється в різний час, а взаємодію не передбачено;

- відсутність довгострокових програм розвитку національної економіки, заснованої на інноваціях, та механізмів виконання пріоритетів науково-технічної та інноваційної діяльності;

- зорієнтованість процедури відбору проектів, проведення експертизи та їх фінансування на органи виконавчої влади, які застосовують ускладнені довготривалі процедури прийняття рішень та відсутність ефективних антикорупційних механізмів;

- призупинення дії механізмів підтримки науково-технічної діяльності;

- відсутність комплексного застосування механізмів державного впливу (фінансових, кредитних, податкових тощо) для досягнення пріоритетів;

- відсутність скоординованої діяльності органів виконавчої влади, спрямований на інноваційний розвиток країни.

Основні напрями і шляхи поліпшення інноваційної діяльності в Україні представлені на рис. 4.

Рис.4. Напрями і шляхи поліпшення інноваційної діяльності в Україні

Економічні напрями поліпшення ґрунтуються на виборі пріоритетів інноваційного розвитку в умовах обмеженості коштів і часу, розширенні участі вітчизняних суб'єктів підприємництва у ТНП. Соціальні – на створенні нових робочих місць, розробленні сучасної системи стимулювання інноваторів. Законодавчі – на сприянні податкової системи створенню та розповсюдженню інновацій, захисті вітчизняного виробника, стимулюванні вітчизняних інвесторів до вкладення капіталів в Україні, на державних гарантіях інвесторам та ін.

Існує необхідність комплексної стратегії інноваційного розвитку, яка включає оптимальне коло дій і можливостей планування, визначає роль України на глобальному ринку інновацій. Головною складовою цієї стратегії має бути технологічна частина, своєрідна схема взаємодії та взаємозв'язків стратегічних заходів, з описом конкретних технологічних пріоритетів у провідних галузях, здатних змінити базову технологію галузі або сприяти створенню нової галузі. Ця стратегія повинна об'єднати науково-технологічні орієнтири і соціальні реформи.

Висновки і пропозиції. Інноваційно активна економіка передбачає вибудовувану під неї відповідну нормативно-правову базу. Для України чутливими моментами залишаються захист авторських прав, спеціальні організаційно-правові форми роботи підприємств (венчурні фонди), гнучкість податкового законодавства, наприклад, звільнення від оподаткування приросту капіталу як інструменту державного сприяння інноваційній політиці. Інноваційний розвиток економіки визначається як необхідністю виживання в висококонкурентному середовищі (підвищені вимоги споживачів, постачальників, глобалізація ринку), так і розвитком науково-технічного та технологічного прогресу. Інструментом адаптивності економіки до сучасних вимог по суті виступає активна інноваційна діяльність її суб'єктів.

Список використаної літератури

1. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочилиас С. М. Інноваційний розвиток підприємства: навчальний посібник. Тернопіль: ПП "Принтер Інформ", 2015. 224 с.
2. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку: монографія. Вінницький нац. техн. ун-т. Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2008. 397 с.
3. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства: методологія формування механізму управління. НАН України; Ін-т економіки промисловості. Донецьк: ДонУЕП, 2006. 308 с.
4. Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України. Київ. нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана. К.: КНЕУ, 2007. 248 с.
5. Коваленко О. М. Інтелектуальний капітал: формування та розвиток в Україні: автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.00.01. Київ. нац. економ. ун-т ім. Вадима Гетьмана. К., 2008. 19 с.
6. Паладій М. Інноваційний шлях розвитку українського суспільства потребує нової економічної стратегії. URL: <http://patent.km.ua/ukr/articles/i385>.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. К.: Держкомстат України, 2020. 290 с.
8. Перспективи інноваційного розвитку України (аналітична доповідь). URL: <http://www.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/003.htm>.
9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4.07.2002 № 40-IV (з наступними змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
10. Заблоцький Б. Ф. Економіка й організація інноваційної діяльності: навчальний посібник. Львів: Новий Світ – 2000, 2007. 456 с.
11. Українські підприємства фінансують інновації здебільшого власним коштом – аналітичне дослідження "інноваційна діяльність в Україні у 2019 році". Міністерство освіти і науки України. 19.08.2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayinski-pidpriyemstva-finansuyut-innovaciyi-zdebilshogovlasnim-koshtom-analitchne-doslidzhennya-innovacijna-diyalnist-v-ukrayini-u-2019-roci>.